

Araştırma Makalesi / Research Article

NARGİLE SALONLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: DÜZCE İLİ ÖRNEĞİ¹

An Evaluation About Hookah Lounges: Düzce Province Example

Gönderim Tarihi / Received: 03.05.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 25.06.2020

Doi: <https://doi.org/10.31795/baunsobed.731206>

Zülkif DAĞLI*

Dilek DEMİREZEN**

ÖZ: Türkiye’de artan nargile kullanımı ile birlikte nargile salonları ve nargile kafe adıyla işletmeler hızla çoğalmakta, ancak yasal mevzuat sebebiyle ve belediyelerin görev alanına girdiğinden bu kurumlarda tam bir koordinasyon sağlanamamaktadır. Mevcut durum ve mevzuattaki karmaşa nargile salonu işleticilerinin kurallara tabi olmadan hizmet vermelerine yol açmaktadır. Bu çalışmada, nargile salonları açılış şartları konusu, tabi olacağı kurallar bağlamında bir sağlık politikası sorunu olarak ele alınacaktır. Düzce İli örneğinden yola çıkılarak mevcut durum ve ilgili kamu çalışanlarının önerilerini sunmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda Düzce ilinde bulunan 42 kafe denetlenmiş, denetlemelerden elde edilen subjektif veriler odak grup toplantılarında değerlendirilmiş ve kurum temsilcilerinin önerileri derlenerek bir kamu politikası önerisi sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Nargile, Bağımlılık, Nargile Denetlemeleri, Halk Sağlığı, Kamu Politikası.

ABSTRACT: With the growing use of hookah in Turkey, hookah lounges and hookah cafes are increasing rapidly; however, due to the legal regulations they are subject to, and because they fall into the municipalities’ area of responsibility, full coordination cannot be achieved. The turmoil in the current situation and legislation causes hookah lounges to serve without being subject to rules. In this study, the opening conditions of the hookah halls will be handled as a health policy problem. Based on the example of Düzce Province, the present situation and the suggestions of the relevant public employees will be presented. In this context, 42 cafes in Düzce province were inspected; the subjective data obtained from these inspections were analyzed and presented at the focus group meetings; and a public policy proposal was presented by compiling the suggestions of the representatives of these institutions.

Keywords: Hookah Smoking, Addiction, Public Health, Hookah Inspection, Public Policy.

¹ Çalışma içerdiği veriler sebebiyle etik kurul izni gerektirmemektedir.

* Dr., Samsun Valisi, zulkifdagli@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8188-4420>

** Öğr. Gör., Düzce Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Fakültesi/Hemşirelik Bölümü/Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, dilekdemirezen@duzce.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3369-2798>

GİRİŞ

Dünyadaki mevcut durum incelendiğinde her 10 gençten 1'inin tütün ürünü kullandığı ve bunu deneyenlerin en az yarısının bağımlı hale geldiği görülmektedir (Poyrazoğlu vd., 2010). Nargilenin tütün kullanımı oranında toksite ve bağımlılığa neden olmadığı düşüncesinin yaygın olması ise gençlerin nargile kullanımını daha da arttırmaktadır (Maziak vd., 2017; Sarılı, 2019). ABD'de yapılan bir derleme çalışmasında nargile içicilerinin genellikle üniversite mezunu, eğitilmiş denilebilecek, 18-24 yaş aralığında erkek kullanıcılar olduğu saptanmış, Amerikalı genç bireylerin en az üçte birinin hayatı boyunca bir kez nargile kullandığı belirlenmiştir (Salloum vd., 2015).

Gençlerin, özellikle üniversite öğrencilerinin nargile konusundaki bilgi ve bilinç düzeyinin ölçüldüğü ve incelendiği çalışmalar dünyanın pek çok ülkesinde özellikle ABD'nde, Avrupa'da, Orta Doğu ülkelerinde ve Türkiye'de son zamanlarda artış göstermiştir (Maziak vd., 2004, Zaatari vd., 2019). Nargile gençler ve genç yetişkinler arasında özellikle üniversite öğrencilerinde dünya çapında yaygın olup, batı ülkelerindeki çoğu kullanıcı aralıklı olarak nargile içmekte, bunların çoğunluğu da aynı zamanda diğer tütün ürünlerini kullanmaktadır (Jawad vd., 2016, Jawad vd., 2018).

Araştırmacılar nargile ürünlerinin zararları konusunda üniversite öğrencilerinin bilinç düzeylerini inceledikleri çalışmalarda üniversite öğrencilerinin nargilenin zararları konusunda bilinçsiz olduklarını, tıp fakültesi öğrencilerinin diğer öğrencilere oranla bilinç düzeyinin daha fazla olduğunu saptamışlardır (Poyrazoğlu vd., 2010; Haroon vd., 2014; Aktaş vd., 2018). Fevrier ve diğerleri (2018) tarafından ABD'de üniversite öğrencileri arasında yapılan bir çalışmaya göre, son on yılda üniversite öğrencileri arasında nargile kullanım oranı yaklaşık %30 olup, üniversite öğrencileri nargile kullanımını normal sigaraya göre daha güvenli görmektedir (Fevrier vd., 2018).

Dumanında nikotin, katran ve ağır metaller (arsenik, krom, kurşun vb) gibi temel maddelerin bulunduğu nargile içimi sırasında 30 saniye aralıklarla 3 saniye uzunluğunda çekilen her 100 nefes alımında, standart içme protokolüne göre 2,25 mg nikotin, 242 mg katran, arsenik, krom ve kurşun solunum sisteminden teneffüs edilir (Evrengil, 2016). Zararsız bir ürün olarak algılanmasının aksine masum bir ürün olmadığı tespit edilen Nargile; kalp ve damar hastalıkları, solunum yetersizliği, akciğer kanseri, diş eti hastalıkları, mesane kanseri, bronşit, yemek borusu kanseri, depresyon, yüksek tansiyon, parkinson hastalığı, ülser, ağız kanseri, enfeksiyon ve kısırlık gibi pek çok hastalığa yol açmaktadır (Maziak vd., 2004; Maziak, 2013). Nargile kullanımı aslında bağımlılıklara giden kapı görevi görmektedir (Maziak, 2014). Nargile bağımlılığının kriterleri hakkında yapılmış olan çok az çalışma vardır. Araştırmacılar

nargile içenlerde sigaraya göre nikotin bağımlılığı gelişme potansiyelinin daha kısa sürede ve daha az nargile kullanımı ile oluşabileceğine dikkat çekmektedirler (Maziak vd., 2017). Hoş kokusu ve tadından dolayı sigaradan daha az zararlı olarak algılanan, sosyalleşme aracı olarak görülen, sohbetin vazgeçilmez unsuru olduğu düşünülen nargile aslında çok önemli bir halk sağlığı sorunudur (Sarılı, 2019).

Dünyada nargile kullanımının en yüksek olduğu bölge Ortadoğu ve Kuzey Afrikayı kapsayan Doğu Akdeniz Bölgesi'dir. Burada 13-15 yaş aralığında nargile kullananların oranı % 9-15'lik oran ile sigara kullanımını geçmektedir. Türkiye'de ise nargile kullanıcılarının yarısından fazlası (%53,1) nargile kullanmaya 19 yaş öncesinde başlamaktadır. Mevcut nargile kullananlarında nargileyi çoğunlukla (%57,8) en son nargile kafede içmektedirler (Uyanusta Küçük, 2017: 9).

Sigara ile ilgili alınan önlemlerin nargile için de alınması halk sağlığının korunması açısından önemli bir adım olacaktır. Hem bilim insanları hem de politika yapımcılarının nargile içimini kontrol etmek için bir an önce harekete geçmeleri, çocuk ve gençlerin sağlığının korunmasında önemlidir (Lopez vd., 2017). Nargilenin küresel bir halk sağlığı salgını olduğunu ve ciddi sağlık tehditleri oluşturduğunu gösteren bilimsel kanıtlar nedeniyle ulusal, bölgesel ve küresel koordineli bir çaba ile nargile kullanımını kontrol etmede ihtiyaçların ve yöntemin tespit edilmesi önemlidir. Hedefli müdahaleler nargile yaygınlığının azaltılmasına yardımcı olabilecektir (Erdöl vd., 2015).

Nargile Sunumu ile İlgili Yasal Durum ve Sorunlar

Nargile sunumuyla ilgili düzenlemeler 4733 sayılı Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkol Piyasasının Düzenlenmesine Dair Kanun ve 4207 sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun kapsamında yapılmıştır. Nargile sunumu yapmak isteyen işletme sahibi öncelikle işyeri açma ve çalıştırma ruhsatı vermeye yetkili merciye (belediye, özel idare) başvurmuştur. Ve başvuru sürecinde Nargilelik Tütün Mamulü İçilen İşyerine Ait Alanlara Sunum Uygunluk Belgesi verilmesi ile buraların işletilmesinde uyulması gereken hususlar hakkında tebliğin 4. maddesindeki şartları taşıyorsa işyeri açma ve çalıştırma ruhsatı vermeye yetkili merci tarafından tespit edilerek belgelendirilmektedir.

Nargilelik Tütün Mamulü İçilen İşyerine Ait Alanlara Sunum Uygunluk Belgesinin şartlarından biri eğitim kurumlarına, dershanelere ve öğrenci yurtlarına olan uzaklığıdır. Özellikle 18 yaşın altındaki çocuk ve gençlerin eğitim veya sosyal bir faaliyet nedeni ile bulunacağı herhangi bir ortamın açık ya da kapalı alanlarında faaliyet göstermemesi bir diğer uygunluk nedenidir. Nargile su-

num uygunluk belgesi verilirken dikkat edilen bir diğer önemli konu ise; kapalı alan tanımına girmeyen bir alana sahip olma zorunluluğudur (mevzuat.gov.tr, 03.05.2020).

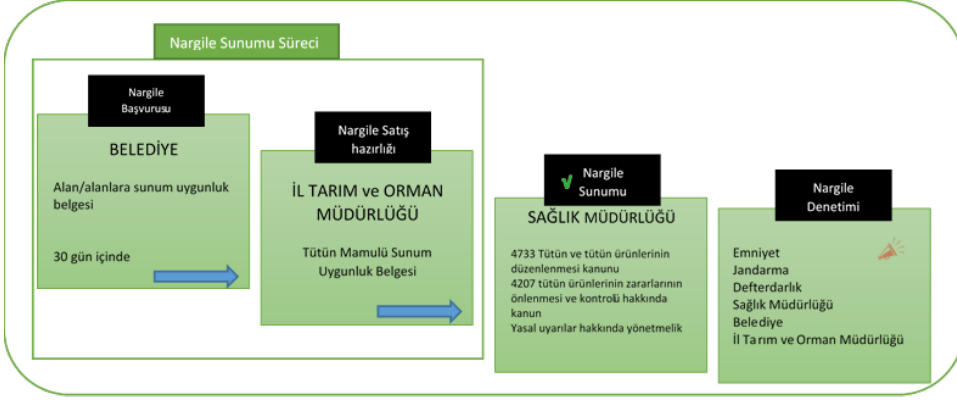
İşyeri ruhsatı vermeye yetkili merci tarafından belge düzenlendikten sonra Nargile Sunum Uygunluk Belgesi almak üzere 4733 sayılı kanun kapsamında İçişleri Bakanlığı ile Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu arasında imzalanan Satış Belgesi İşlemlerinin Yürütülmesine İlişkin İş Birliği Protokolüne göre hazırlanan «Satış Belgesi İşlemleri Kılavuzu» gereğince İl Tarım ve Orman Müdürlüğüne başvuru yapılır. İl Tarım Orman Müdürlüğü tarafından gerekli belgelerin uygunluğu kontrol edildikten sonra “Nargile Sunum Uygunluk Belgesi” düzenlenir.

Nargilelik tütün içilen işyerine ait alanlarda uyulması gereken kuralların içeriğinde; 18 yaşın altındakilere sunum yapılamayacağı, nargilelik tütün standartına uygun üretilip bandrollenmesi, nargilelik tütün kullanımı esnasında uyulacak sağlık kurallarına uyulması, sağlık uyarılarının yazılması, nargile tüketimini özendirici ve teşvik edici reklam, tanıtım, kampanya yapılamayacağı, nargilelik tütünün satın alınma kuralları yer almaktadır (mevzuat.gov.tr, 03.05.2020).

Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK), 09.01.2002 tarihinde 4733 sayılı “Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” yetkili kurum olarak kurulmuştur (mevzuat.gov.tr, 03.05.2020). TAPDK tütün, tütün mamulleri, alkol ve alkollü içkiler piyasalarının düzenlenmesi ve denetlenmesi ve tütün ve alkol tüketiminden kaynaklanan zararlı etkileri önleme görevini 2017’ye kadar sürdürmüş, kuruma ait yetkiler Tarım ve Orman Bakanlığı’na devredilerek kurum kapatılmıştır (tarimorman.gov.tr, 03.05.2020).

2020 yılı başı itibari ile nargile şişelerinde sigara paketlerinde olduğu gibi sağlık uyarıları yer alması konusu Tarım ve Orman Bakanlığı’nın tebliği ile Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığından: Nargile Şişelerinin Üzerine Konulacak Sağlık Uyarılarına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ 19 Şubat 2020 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Tebliğle, Türkiye’de piyasaya arz edilen tütün mamullerinin paketlerinde, ön ve arka yüzeylerine yüzde 65 oranında uygulanan birleşik (resimli) sağlık uyarısı mesajlarının kapladığı alan yüzde 85’e çıkarılmıştır (resmigazete.gov.tr, 04.05.2020).

Şekil 1: Nargile Sunumu Süreci

Şekil 1’de görüldüğü üzere nargilenin bireyler tarafından kullanımına kadar geçen sürede birçok kurum rol almaktadır. Türkiye’de tütün kontrolü düzenleme ve uygulamalarına ilişkin değerlendirmelerde tütün kontrolünde yasa kurallarının uygulamasında denetim ve yaptırım konusundaki ihlaller araştırılmış, 2015 yılında İstanbul’da nargilelik tütün ürünü sunumu uygunluk belgesi olan 128 nargile işletmesi incelenmiştir. Bu işletmelerden %43’ünde hiç açık alanın olmadığı, %69’unda kapalı alan olarak değerlendirilmesi gereken açılır-kapanır sistemlerin kurulmuş olduğu, kapalı alanların %73,4’ünde sigara, %78’inde ise nargilelik tütün mamulü tüketildiği görülmüştür (Sağlığa Evet Derneği, 2017).

Tütün denetimi konusunda son yıllarda çeşitli konularda birçok aksaklıklar yaşanmaktadır. Bunlar para cezalarının üçüncü kez verilmesinin ardından işletmenin kapatma cezalarının bazı belediyeler tarafından uygulanmaması, tütün kontrolünde görevli kişi ve kurumları yıldırma amaçlı açılan davaların artması ve bunların aleyhine sonuçlanan davalardaki artışlar, şeklinde sıralanabilir (Mutlu ve Seydioğulları, 2017).

Bu araştırmada nargile sunumu konusu; nargile salonları açılış şartları ve tabii olacağı kurallar bir sağlık politikası sorunu bağlamında ele alınıp Düzce İli örneğinden yola çıkılarak mevcut durum ve ilgili kamu temsilcilerinin konuya ilişkin önerilerinin sunulması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Nargile kullanımının öncelikle çocuk ve gençleri, daha sonra toplumun tamamını etkileyen bir halk sağlığı problemi olması nedeniyle nargile ile mücadele çerçevesinde yapılan çalışmalar, kanuni düzenlemeler ışığında uygulanmaktadır. Bu çalışma içişleri ve sağlık politikacılarına ve planlamacılarına kaynak

teşkil etmesi açısından önemli bir çalışmadır. Tanımlayıcı bir araştırma özelliklerine uygun olarak tasarlanan bu araştırma ile Düzce İlinde Nikotinli Tütün Mamulleri (NTM) ürünlerinin sunumu süreci incelenerek nargile ile mücadele çerçevesinde yapılması gerekenler noktasında somut politika önerileri sunulacaktır.

Bu çalışma ile aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır.

1. Düzce ilinde NTM Yönetmeliğine uygun sunum belgesi olan kaç işletme vardır?
2. Nargile sunum belgesi olmayan işletmelerde nargile sunumu yapılmakta mıdır?
3. Nargile sunumu yapılan işletmelerde ihlaller var mıdır?
4. Nargile denetlemeleri sonrasında kurumların sorumlulukları nelerdir?
5. Nargile denetlemeleri sonrasında kurumların temsilcilerinin değerlendirilmeleri nelerdir?

Nargile Sunumu İnceleme Ekibi Kurulması: Valilik başkanlığında bir nargile çalışma grubu kurulmuş, nargile ile ilgili sunum ve denetimden sorumlu olan kurumlardan temsilciler gruba davet edilmiştir. İnceleme ekibi 6 kurumun temsilcilerinden oluşmaktadır. Belediye, Emniyet, Jandarma, Sağlık Müdürlüğü, Defterdarlık ile İl Tarım ve Orman Müdürlüğünden birer temsilci nargile çalışma ekibini oluşturmuştur. Ayrıca Düzce Üniversitesi Bağımlılıkla Mücadele Araştırma Uygulama Merkezi Müdürü de ekibe bilimsel katkı vermek üzere davet edilmiştir.

Odak Grup Toplantıları: Toplantılar 7 kişilik bir ekip ile odak grup şeklinde düzenlenmiş, araştırmanın sorularına yanıt aranmıştır. Çalışma ekibi toplam 5 kez toplanmış; toplantılar yaklaşık 90 dk sürmüştür. İlk toplantıda nargile konusunda yaşanan sorunları tartışılmış, ikinci toplantıda illerdeki yapılanma ve eldeki verileri değerlendirilmiş, üçüncü toplantıda uygulama planı çıkarılmış, 4 ve 5'inci toplantılarda ise ilin durumunu değerlendirilerek multidisipliner çalışma yöntemi ile nasıl bir model üzerinde çalışılması gerektiği üzerinde görüş alışverişinde bulunulmuştur.

İl Nargile Denetleme Uygulaması: İldeki nargile sunumunun kanun ve yönetmeliklere uygunluk durumunu belirlemek için; denetleme ekibi oluşturulmuş, bu ekip beş kurumun temsilcilerinden oluşmuştur. Belediyeden zabıta amiri, emniyetten bir komiser, jandarmadan bir teğmen, sağlık müdürlüğünden halk sağlığı şube müdürü, defterdarlıktan bir memur ve il tarım orman müdürlüğünden bir memur denetleme ekibinde yerini almıştır. Düzce il ve ilçelerinde bulunan tüm nargile kafeler denetlenmiş; NTM uygunluk, sunum belgeleri ve sağlığa uygunluğu değerlendirilerek, raporlar tutulmuştur.

Denetleme Zamanları: Denetimler 25.10.2019 ile 13.12.2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Denetim saatleri sabah 09.00 ile akşam 21:00 arasında değişmiştir. Her bir denetleme yaklaşık 15 dakika sürmüş, ihlal saptanan işletmelerde denetimler maksimum 120 dakikaya kadar uzamıştır.

Denetleme Süreci: Denetlemeler İl merkezinden başlamış, daha sonra ilçelerin denetlenmesine geçilmiştir. Denetleme sürecinin sonunda elde edilen veriler araştırmacı tarafından tablo haline getirilerek değerlendirilmiştir.

Veri Toplama Araçları: İlgili yönetmelikte kullanılan denetleme formları kullanılmıştır.

Sınırlılıklar: Bu araştırma Düzce İl ve İlçeleri ile sınırlıdır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Bağımlılıkla mücadele politikası ve nargile salonları üzerine Düzce örneğini sunan bu çalışmada ulaşılan veriler aşağıdaki gibidir. İlde 2019 yılında tütün mamulü satışı için İl Tarım Ve Orman Müdürlüğü tarafından düzenlenen belgelerin dağılımı Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1: 2019 Yılı Tütün Mamulü Satış Belgesi Verileri

İlçeler	Perakende Tütün Mamulü	Toptancı Tütün	Nargile
A	603 işletme	6	8
B	133		
C	42		
D	49		
E	55		
F	43		1
G	76	1	
H	44		
Toplam	1045	7	9

Kaynak: (Düzce İl Tarım ve Orman Müdürlüğü 2019 İstatistik Verileri)

Düzce ilinde araştırmanın yapıldığı tarihte (2020 Ocak ayında) **İl Tarım ve Orman Müdürlüğü** kayıtları incelenmiştir. **İncelemede; İçişleri Bakanlığı** ile Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu arasında 25.11.2013 tarihinde imzalanan satış belgesi işlemlerinin yürütülmesine ilişkin iş birliği protokolünün 4. Maddesi 1. Fıkrası kapsamında hazırlanan “Satış Belgesi İşlemleri Kılavuzu” ve ilgili mevzuat gereği Tablo 1’de de görüldüğü gibi; başvuru şartları uygun olan 9 iş yerinin uygunluk belgesine onay verildiği görülmüştür.

Nargile Sunumu Yapılan İşletmelerdeki Yasal Süreçler ve İhlaller

İlde kurulan Nargile Denetim Komisyonu tarafından nargile bulundurma durumundaki 42 işletmeye denetim gerçekleştirilmiştir. Emniyet Müdürlüğü

tarafından 13 işletmeye Sunum Uygunluk Belgesi olmadan sunum yaptıkları için idari yaptırım, 1 işletmeye 18 yaş altı sunum yapmaktan adli işlem yapılmıştır. Düzce İl Sağlık Müdürlüğü tarafından 1 işletmeye kapalı alanda tütün ürünlerini sunmaktan idari yaptırım uygulanmıştır. Denetleme sonuçları Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2: Nargile Denetleme Sonuçları

		Sayı	%
Düzce ilinde Kafe bölgeleri	Merkez	16	38,1
	Üniversite bölgesi	20	47,6
	İlçe	6	14,3
Toplam		42	100
Nargile Sunumu Var mı?	Var	25	59,5
	Yok	17	40,5
Toplam		42	100
Nargileye Dair İhlal Var mı?	Var	16	38,1
	Yok	26	61,9
Toplam		42	100
Sunum Belgesi Var mı?	Var	9	36,0
	Yok	16	64,0
Toplam		25	100
Nargile Sunum Ruhsatı Var mı?	Var	8	32,0
	Yok	17	68,0
Toplam		25	100

Düzce ilinde yapılan nargile denetlemelerinde; kafelerin yerleşim yerlerinin %47,6 sının (20 kafe) Düzce Üniversitesinin yerleşim bölgesi olan Konuralp yerleşkesi civarında olduğu bu bölgede daha çok üniversite öğrencilerinin ikamet ettiği bilinmektedir. Kafelerin %38,1’inin de il merkezinde olduğu belirlenmiştir. Bu kafelerin neredeyse %60’ında nargile sunumu yapılmaktadır. Nargile sunumu yapan 25 kafenin %28’i ise üniversitenin bulunduğu Konuralp yerleşkesindedir.

Düzce ilinde denetim yapılan kafelerin %38,1’inde nargileye dair ihlaller belirlenmiştir. Nargile sunumu yapan 25 işletmenin %64’ünün nargile sunum belgesi bulunmamaktadır. ABD’nde yapılan bir on-line araştırmada şartları taşımamasına rağmen pek çok nargile salonunun restoran ve kafe olarak çalıştığı tespit edilmiştir. ABD’de pek çok eyalet sigara içilen işletmelere giriş belli kurallara bağlamışken restoranlar için böyle bir sınırlama yoktur. Nargile salonlarında da bu tür kısıtlamalar bulunmamakta, özellikle aromalı ve katkılı ürün içerikleri bulunduğu kurallar göz ardı edilmektedir. Bu tür ve alkolle bandırılmış ve diğer meyve aromalı sigaralar yasaklanırken, aromalı, katkılı ve özel karışımli nargileler ise satılabilmektedir (Griffiths ve Harmon 2009).

Bunun yanında bu mekânlar temiz hava kalitesi açısından da sıkıntılıdırlar. İstanbul, Moskova ve Kahire'deki 46 nargile salonunda yapılan bir çalışmada, mekânın sağlığını etkileyebilecek yüksek SHS konsantrasyonlarının varlığını gösteren yüksek PM2.5, CO, p-PAH, NNK ve nikotin konsantrasyonları bulunmuştur. Nargile tütünü içilen mekânlar genellikle sigara içme düzenlemelerinden muafır ve bu ortamlarındaki kötü iç hava kalitesi çalışanı ve müşteri sağlığını etkileyebilecek durumdadır (Moon vd., 2015). Yine ABD'nin bazı eyaletlerinde halkı kapalı alanlarda sigara ve nargile dumanının zararlı etkilerinden korumak için iç hava kalitesi yasası çıkarılmaktadır (Cobb vd., 2013; Salloum vd., 2016). Ayrıca nargile kullanımı konusunda duman maruziyetine dikkat çeken araştırmalarda ortaya çıkan; yalnızca nargileyi kullanan kişiler değil, herhangi bir zaman diliminde aynı ortamda bulunan insanlar için de nargile içindeki zararlı maddelerin sağlık riski oluşturduğudur (Martinasek vd., 2015). İşletmelerde sigaranın sağlığa zararlı olduğuna dair uyarı yazıları bulunmamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde İslam ve diğerlerinin 2016 yılında yaptığı çalışmada nargile içimi olan 367 üniversite öğrencisine anket uygulanmış; nargile üzerinde bulunan sağlık uyarı mesajları ve resimli etiketlerin nargileyi bırakma konusunda üniversite öğrencileri üzerinde motive edici etkisinin olduğu belirlenmiştir (İslam vd., 2016).

Türkiye'de yasadışı ürünlerin, toplam Nargilelik Tütün Mamülü tüketiminin %99'luk bir miktar gibi büyük çoğunluğunu oluşturduğu düşünülürse, nargile piyasasına kayıtdışı ekonominin hâkim olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de nargile tüketimi büyük oranda ticari sunum şeklinde, mevcut sosyolojik ve siyasal koşullarda ciddi oranda artan nargile sunum işletmelerinde gerçekleşmektedir. Gerek konunun ticari yönüne ilişkin açmazlara yönelik problemler gerekse yasadışılık ve kayıtdışılık gibi diğer sorunları çözecek acil adımlar atılmazsa, nargile tüketiminin artacağı düşünülmektedir (Evrengil, 2016).

Nargile sunumu yapan kafelerin %68'inin nargile sunum ruhsatı olmadığı tespit edilmiştir. Denetlemelerde 25 nargile kafeden ihlal belirlenen 16 işletmenin 15'ine idari işlem, birine adli işlem (18 yaş altına nargile sunumu yaptığı için) başlatılmıştır. Nargile salonlarının çoğunun kafe ve diğer yemek işletmelerinin içinde faaliyet gösterdikleri ve bu sebeple açılış kapanış zamanı ve yaş sınırlama yasalarından muaf olmaları hususu değerlendirilmesi gereken bir konudur. Diğer taraftan bu salonlarda veya bunların web sitelerinde rutin tütün uyarılarının bulunmadığı görülmektedir (Griffiths ve Harmon 2009, Maziak, 2013). Yine mevcut tütün kontrol politikasında nargile düzenlenmesi zayıf kalmakta, ihlaller ve temiz hava kalitesi kurallarına uyulmaması sebebiyle nargile mekânları mevcut tütün kontrolünün uygulanmasını tehlikeye atmaktadır (Jawad vd., 2018).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi (FCTC), sigaraların yasaklandığı alanlarda nargile tütün içiminin de yasaklanmasının önemini vurgulamaktadır. Amerikan Gıda ve İlaç İdaresince (FDA) de bazı nargile salonlarının tütün satış işletme sertifikası olmadan işletildiği tespit edilmiştir. Salonlar haricinde diğer önemli bir sorun kaynağı, nargile tütün ve aksesuarlarının satışı, içeriği ve ambalajının standartlaştırılmamasıdır. FDA ve Kanada Gıda Muayene Dairesince de ambalaj açıklamaları ve içeriği düzenlenmemiştir (Tee vd., 2015).

Türkiye’de tütün kontrolü politikası bağlamında nargile kullanılmasının izlenmesi, bunun önemli bir halk sağlığı sorunu haline gelmemesini sağlamak için önemlidir. Nargilenin küresel bir halk sağlığı salgını olduğunu ve ciddi sağlık tehditleri oluşturduğunu gösteren bilimsel kanıtlar nedeniyle ulusal, bölgesel ve küresel koordineli bir çaba ile nargile kullanımını kontrol etmede ihtiyaçların ve yöntemin tespit edilmesi önemlidir. Hedefli müdahaleler nargile yaygınlığının azaltılmasına yardımcı olabilir. 2003 yılından itibaren Dünya sağlık örgütü nargile tüketiminin düzenlenmesi konusunda ülkelere tavsiye vermektedir. Buna rağmen Dünya Sağlık Örgütü Tütün kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin nargile tütünü paketlerinde resimsel sağlık uyarılarının uygulanması konusunda rehberlik eksikliği vardır (Erdöl vd., 2015). 1 Ağustos 2017’den itibaren, birçok ülkede nargilenin de diğer tütün ürünleri sigara ve puro gibi muamele göreceği, sigara içmenin yasaklandığı yerlerde kullanılmayacağı, 18 yaşından küçük bir kişiye satılmayacağı, satış noktasında sergilenemeyeceği veya reklam edilemeyeceği, örneğin bir araba gibi geçici bir noktadan satılmayacağı, bir nargile veya şeker pekmezi tütünü ürününün satış promosyonu olarak verilemeyeceği veya ücretsiz sunulmayacağı karara bağlanmıştır. Ülkemizde nargile şişelerinin üzerine konulacak sağlık uyarılarına ilişkin usul ve esaslar hakkında tebliğ 19 Şubat 2020 tarihinde resmî gazetede yayınlanmıştır. Bu yönetmeliğe göre nargile şişeleri üzerinde sağlık uyarılarının bulunması zorunlu hale getirilmiştir. Bu uyarıların silinmemesi için da baskı özellikleri ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.

Nargile Denetlemeleri Sonrasında Kurumların Temsilcilerinin Değerlendirmeleri

Belediye, Emniyet, Jandarma, Sağlık Müdürlüğü, Defterdarlık ile İl Tarım ve Orman Müdürlüğünden denetleme çalışmalarını yapan ve odak grup çalışmalarına katılan kamu görevlileri ile yapılan değerlendirmeler neticesinde Tablo 3’deki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 3: Denetlemeler Sonrası Odak Grup Toplantılarında Kurum Temsilcilerinin Değerlendirmeleri

Kurum	Öneri
Sağlık Müdürlüğü	Nargile kafe denetimlerinde açık tütünlerle karşılaşmaktadır. Tütün içeriği konusunda herhangi bir tespit yapılamamaktadır. Nargilenin içeriği ile ilgili içerik açıklaması yoktur, nargile tüketenler için içtikleri ürünlerin içeriğinin bilgisine gereksinimleri vardır. Nargile ürünlerinin denetlenmesi sırasında denetleme yapılan ilk kurum diğerlerine hemen haber verdiği için, diğer işletmelerin denetlenmeden haberi olmaktadır ve ürünler bir anda ortadan kaldırılmaktadır. Bir il içinde eş zamanlı denetlemelerin yapılması gerekir. Çok farklı kurumlardan gelen bireylerin denetleme için buluşması güç olmaktadır. Nargilelik tütün ürünleri alındığında paket içinde bulunmakta paket içeriği ve satış durumu barkotta belirtilmektedir. Lakin paket açıldıktan sonra kurumaması için başka bir kaba alınmakta ve yeni kabin içindeki ürünün içeriğinin bu paket içindeki ürün olup olmadığı bilinmemektedir. Denetleme esnasında kullanılan nargile tütününün içeriğini bilmek mümkün değildir. Analiz için belli dönemlerde örnek alınmalı ve tahlil edilmeli, uygunsuz içerik tespit edildiğinde gerekli yaptırımlar uygulanmalıdır.
Emniyet müdürlüğü	18 yaşından küçüklere yasal uyarı yapılması halinde TCK 194'e göre cezai müeyyide karşılığı 6 ay ile 1 yıl arası hapis cezası öngördüğü, cezanın caydırıcı olmadığı, idari yaptırım para cezası yüksek olduğu takdirde daha caydırıcı olabilir. Denetimlerde el konulan tütün mamullerinin muhafazası, gerekli idari işlemlerin yapılması ve kamuya geçirilmesi işlemlerinin kimin tarafından yapılacağı belirlenmesi, ilgili kurumların konusunda uzman teknik elemanlarının ve itirazlara karşı yapılan savunmaların hazırlanmasında ilgili kurum tarafından avukatların bulundurulması gerekmektedir.
Jandarma Komutanlığı	Adli makamlardan alınan önleme arama kararı ile faaliyet yapılmakta olsa da 5607 sayılı kaçakçılıkla mücadele kanununa göre suç tespitinde işyerleri içerisinde büro olarak kullanılan veya iş yeri eklentilerine girilebilmesi için yerel kolluk kuvvetlerinin de denetime eşlik etmesi, gereken durumlarda cumhuriyet savcılığına bilgi verilerek adli arama kararı aldırılması gerekmektedir. Denetim saatlerinin hafta içi 17.00- 23.00 arasına kaydırılması ya da hafta sonu tüm gün yapılmasının denetimlerde ihlalleri saptayabilmek açısından önemli görülmektedir.
Defterdarlık	Nargile satışına uygun davranan iş yerleri için esnafın yıllık gelir vergisinde indirim gitmek özendirici olabilir. Sağlık sigortası konusunda nargile ve sigara ürünü kullanıcılarının ödeme payları artırılabilir, artı vergisi olabilir.
Belediye Başkanlığı	İşyerlerinin tabela ve tanıtımlarında nargile ibareli logo, resim ve yazı olduğu saptanmış, menülerde çekici isimler ile nargile menüleri oluşturulduğu belirlenmiştir. Bu konuda denetimler ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Süs eşyası adı altında ruhsat alınıyor, nargile ve nargile ürünlerini satabiliyor, bunun değişmesi gerekir. Nargile ve diğer tütün ürünlerine ait reklamların (keyif verici bir araç olduğu algısını yaratan Nargile Keyfi, Nargile Kafe vb. gibi) engellenmesi gerekir. Okul çevrelerinde bu tür kafelerin, kanunlar doğrultusunda açılmaması için yasal düzenleme yapılması gerekir.
İl Tarım ve Orman Müdürlüğü	TAPDK kapatılmış, İşlevler Tarım ve Orman Bakanlığına devredilmiş, taşrada bu konuda bir yapılanma oluşturulamamıştır. Nargile sunum uygunluk belgesi kurumumuz tarafından yapılmasına karşın, bu belge verildikten sonra denetim ve kontrol alanında herhangi bir sorumluluğumuz yasal olarak belirlenmemiştir. Bu nedenle takip noktasında açık olmaktadır. İnternet üzerinden değil belli bir yerden (bir resmi kurumdan) nargile tütünü alınması çözüme yardımcı olabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Nargile salonlarının açılış şartları ve tabi olacağı kuralların bir sağlık politikası sorunu bağlamında ele alınıp Düzce İli örneğinden yola çıkılarak il ölçeğinde, mevcut durum ve ilgili kamu temsilcilerinin konuya ilişkin değerlendirmelerini içeren bu çalışmada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

1. Kafe tarzı işletmelerin yarısından fazlasında NTM ürünleri bulunmaktadır.
2. NTM sunumu yapan işletmeler daha çok üniversite çevresine yerleşmiştir.
3. İşletmelerin üçte birinden fazlasında ihlal vardır, bu ihlal NTM sunum ruhsatı ile ilgilidir.
4. NTM sunumu yapan işletmelerde 6 farklı kurum görev almaktadır; bu durum tüm kurumların eşgüdümlü çalışması noktasında güçlükler oluşturmaktadır.
5. Denetlemeler noktasında illerde hali hazırda bir eylem planı bulunmamaktadır.
6. Denetlemeler esnasında NTM içeriğini belirleyecek bir teçhizat/cihaz bulunmaması bir handikap oluşturmaktadır.
7. Denetimlerde saptanan ihlallere yönelik görevli kamu personelinin her duruma yönelik bir uygulama yönergesine ihtiyacı vardır.
8. Denetimlerde saptanan ihlaller sonucu elde edilen tütün mamulünün yapılacağı noktası açık değildir, netleşmeye ihtiyaç bulunmaktadır.
9. NTM tütünü satışı yapma yetkisi verilen işletmelerin hangi alana hizmet verdiği konusu değerlendirilmesi gereken bir konudur.

Sonuç olarak; 4207 sayılı 'Tütün Mamüllerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanun' hükümlerinin uygulanması, bu kapsamda tütün mamüllerinin tüketilmesinin yasaklandığı alanlarda nargilelik tütün mamulü sunumunun da yapılmaması, kafe ve çay bahçelerinde nargile reklamının yapıldığı her türlü afiş ve ilanların kaldırılması, tütün ve tütün mamüllerinin kullanımını özendirici her türlü uygulamanın önlenmesi talebin azaltılması noktasında önemli girişimlerdir. Ancak; sigara kontrolü alanında önemli gelişmelerin kaydedilmesini sağlayan politikaların benzerlerinin nargile tüketiminin azaltılması için de oluşturulması gerekmektedir. Mevcut politikaların işletilmesi noktasındaki açıkların değerlendirilebilmesi için bu konuda uygulamaya dönük araştırmaların derinleştirilmesi önerilebilir. Ayrıca varolan sistemdeki uygulama açıkları noktasında görev kimin sorusunun ve görevin nasıl yerine getirileceği sorusunun yanıt bulması ve kurumsal karışıklığın çözülmesi konusunda bakanlıkta bir araştırma komisyonu kurularak illere gönderilmek üzere eylem planı hazırlanması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, A., Hıdıroğlu, S., ve Karavuş, M. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Nargile İçme Konusundaki Bilgi, Tutum ve Davranışları, *Fırat Tıp Dergisi*, 23(2), 68-72.
- Cobb, C.O., Vansickel, A.R., Blank, M.D., Jentink, K., Jtravers, M. ve Eissenberg, T. (2013). Indoor Air Quality In Virginia Waterpipe Cafés, *Tob Control*, 22(5), 338-343.
- Erdöl, C., Ergüder, T., Morton, J., Palipudi, K., Gupta, P. ve Asma, S. (2015). Türkiye’de Nargile Tütün İçimi: Küresel Yetişkin Tütün Anketinden (GATS) Politika Sonuçları ve Eğilimler, *Uluslararası Çevre Araştırmaları ve Halk Sağlığı Dergisi*, 12 (12), 15559-15566.
- Evrengil, E. (2016). Nargilelik Tütün Mamulü Piyasasında Kayıtdışı Ekonomi, Yasadışı ve Ticari Sunum Açmazı, *Sted Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, Cilt, 25, Özel Sayı,13-22.
- Fevrier, B., Vidourek, R. A., ve Privitera, P. (2018). Policy Implications and Research Recommendations: A Review Of Hookah Use Among US College Students, *Journal Of Community Health*, 43(5), 1012-1018.
- Griffiths, M. ve Harmon, T. (2009). Advice From A Caterpillar: Mainstreaming Hookah Consumption Into American Pop Culture, In Na- *Advances in Consumer Research*, Volume 36, Eds. Ann L. McGill And Sharon Shavitt, Duluth, Mn: Association For Consumer Research, Pages: 866-866.
- Haroon, M., Munir, A., Mahmud, W. ve Hyder O. (2014). Knowledge, Attitude, And Practice Of Water-Pipe Smoking Among Medical Students In Rawalpindi, Pakistan, *Journal Of Pakistan Medical Association;* (64), 155-158).
- Islam, F., Salloum, R.G., Nakkash, R., Maziak, W., ve Thrasher, J.F. (2016). Effectiveness Of Health Warnings For Waterpipe Tobacco Smoking Among College Students, *International Journal Of Public Health*, 61(6), 709-715.
- Jawad, M., Choai, E., Brose, L., Dogar, O., Grant, A., Jenkinson, E., McEven, A., Millett, C. ve Sha, L. (2016). Waterpipe Tobacco Use In The United Kingdom: A Cross-Sectional Study Among University Students and Stop Smoking Practitioners, *PloS One*, 11(1), e0146799.
- Lopez, A. A., Eissenberg, T., Jaafar, M., ve Afifi, R. (2017). Now Is The Time To Advocate For Interventions Designed Specifically To Prevent and Control Waterpipe Tobacco Smoking, *Addictive Behaviors*, 66, 41-47.
- Martinasek, M. P., Gibson-Young, L. M., Davis, J. N., ve McDermott, R. J. (2015). Waterpipe Tobacco Smoking Impact On Public Health: Implications For Policy, *Risk Management And Healthcare Policy*, 8, 121.

- Maziak, W. (2013). The Waterpipe: An Emerging Global Risk for Cancer, *Cancer epidemiology*, 37(1), 1-4.
- Maziak, W. (2014). The Waterpipe: A New Way Of Hooking Youth On Tobacco, *The American Journal on Addictions*, 23(2), 103-107.
- Maziak, W., Taleb, Z. B., Jawad, M., Afifi, R., Nakkash, R., Akl, E. A., Ward, K.D., Salloum, R.G., Barnett, T.E., Primack, B.A., Sherman, S., Cobb, C.O., Suffin, E.L.ve Eissenberg, T. (2017). Consensus Statement On Assessment of Waterpipe Smoking In Epidemiological Studies, *Tobacco Control*, 26(3), 338-343.
- Maziak, W., Ward, K. D., Soweid, R. A., ve Eissenberg, T. (2004). Tobacco Smoking Using a Waterpipe: A Re-Emerging Strain In A Global Epidemic, *Tobacco Control*, 13(4), 327-333.
- Moon, K. A., Magid, H., Torrey, C., Rule, A. M., Ferguson, J., Susan, Sun, Z., Abubaker, S., Levshin, V., Çarkoğlu, A., J., Radwan, G.N., Al Rabbat, G., Cohen, J., Strickland, P., Navas-Acien, A. ve Breysse, P.N. (2015). Secondhand Smoke In Waterpipe Tobacco Venues In Istanbul, Moscow, And Cairo. *Environmental Research*, 142, 568-574.
- Mutlu, E. İ. ve Seydioğulları, M. (2017). Tütün Kontrolü ve Hukuk, *Sted Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, Cilt, 26, Özel Sayı, 30-35.
- Nargilelik Tütün Mamulü İçilen İşyerine Ait Alan/Alanlara Sunum Uygunluk Belgesi Verilmesi ile Bu Yerlerin İşletilmesinde Uyulması Gerekli Hususlar Hakkında Tebliğ. 03.05.2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=17142> adresinden erişildi.
- Poyrazoğlu, S., Şarli, Ş., Gencer, Z., ve Günay, O. (2010). Waterpipe (Narghile) Smoking Among Medical And Non-Medical University Students In Turkey, *Upsala Journal Of Medical Sciences*, 115(3), 210-216.
- Resmî Gazete. (2019). Tütün Mamullerinin Üretim Şekline, Etiketlenmesine ve Denetlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. 19.04.2020 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/02/20200219-6.htm> adresinden erişildi.
- Sağlığa Evet Derneği. Nargile ve Nargile Sunan İşletmeler Halkın Sağlığını Tehdit Ediyor! 03.05.2020 tarihinde <http://www.saglikenstitusu.org.tr/Sayfalar/14/medyamerkezi> adresinden erişildi.
- Salloum, R. G., Asfar, T., ve Maziak, W. (2016). Toward a Regulatory Framework For The Waterpipe, *American Journal Of Public Health*, 106(10), 1773-1777.
- Salloum, R. G., Thrasher, J. F., Kates, F. R., ve Maziak, W. (2015). Water Pipe Tobacco Smoking in The United States: Findings From The National Adult Tobacco Survey, *Preventive Medicine*, 71, 88-93.

- Sarılı, S.Ö. (2019). Nargile Kullanımında Riskler, Tehditler ve Önleyici Yaklaşımlar, *Sağlık Bilimlerinde İleri Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, 105-114. 04.05.2020 tarihinde https://www.tarimorman.gov.tr/TADB/Belgeler/Faaliyet%20Raporlar%C4%B1/TAPDK_Faaliyet_2017.pdf adresinden erişildi.
- Tee, G.H., Hairi, N.N., Nordin, F., Choo, W.Y., Chan, Y. Y., Kaur, G., Veerasingam, P.D. ve Bulgiba, A. (2015). Systematic Review On International Practices In Controlling Waterpipe Tobacco Smoking, *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention*, Vol 16, 3659-3665.
- Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurulu 2017 Faaliyet Raporu. 04.05.2020 tarihinde https://www.tarimorman.gov.tr/TADB/Belgeler/Faaliyet%20Raporlar%C4%B1/TAPDK_Faaliyet_2017.pdf adresinden erişildi.
- Uyanusta Küçük, F. Ç. (2017). Gençler ve Tütün Ürünleri, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi (STED)*, Mayıs Haziran 26 (Özel Sayı), 6-11.
- Zaatari, G. S. ve Bazzi, A. (2019). Impact Of the WHO FCTC On Non-Cigarette Tobacco Products, *Tobacco control*, 28 (Suppl 2), 104-112.

